

Demokrasi Krizi Karşısında Robert B. Talisse'in Müzakereci Demokrasi Anlayışı: Toplumcu Epistemik Müzakere Modeli Önerisi

 AYKUT DUYGAN DİRİKAL ^a

Öz: Bu makale, çağdaş liberal demokrasinin krizini yalnızca temsil, katılım veya kurumsal işleyiş sorunu olarak değil, aynı zamanda epistemik ve toplumsal bir kriz olarak ele almaktadır. Bilgi kirliliği, hakikat sonrası siyaset, yankı odaları ve inanç kutuplaşması, demokratik kamusal alanın ortak bilgi, ortak gerekçe ve ortak hakikat zemini üretme kapasitesini zayıflatmaktadır. Bu bağlamda makale, Robert B. Talisse'in Peirseçü epistemik demokrasi modelinin imkânlarını ve sınırlarını tartışır. Talisse, demokratik yurttaşlığı oy verme veya çıkar beyanından ibaret görmez; inançların kamusal gerekçelendirme süreçlerinde sınanması olarak kavrar. Bu yönüyle modeli, hakikat sonrası siyaset ve epistemik kutuplaşma karşısında güçlü bir savunma sunar. Bununla birlikte Talisse'in yaklaşımı, demokratik müzakereci toplumsal, eğitsel, duygusal ve kurumsal koşullarını yeterince merkeze almama riski taşır. Makale, bu eksikliğin Dewey'in demokrasi, deneyim, eğitim ve ortak yaşam anlayışıyla; ayrıca Rorty'nin dayanışma, Habermas'ın kamusal gerekçelendirme, katılımcı demokrasinin fiilî katılım ve agonistik demokrasinin çatışma duyarlılığıyla tamamlanabileceğini savunur. Özgün öneri, bu tamamlamayı "toplumcu epistemik müzakere modeli" olarak formüle etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Robert B. Talisse, müzakereci demokrasi, epistemik demokrasi, liberal demokrasi krizi, hakikat sonrası siyaset, toplumcu epistemik müzakere.

^a Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Programı
aykut.dirikal@gmail.com

Robert B. Talisse’s Conception of Deliberative Democracy in the Face of the Crisis of Democracy: A Proposal for a Sociological Epistemic Deliberation Model

Abstract: This article addresses the crisis of contemporary liberal democracy not merely as a problem of representation, participation, or institutional functioning, but also as an epistemic and social crisis. Information pollution, post-truth politics, echo chambers, and the polarization of beliefs are undermining the democratic public sphere’s capacity to generate a common ground of knowledge, shared reasoning, and shared truth. In this context, the article discusses the possibilities and limitations of Robert B. Talisse’s Peircean epistemic democracy model. Talisse does not view democratic citizenship as merely voting or expressing interests; rather, he conceives of it as the testing of beliefs through public processes of justification. In this respect, the model offers a strong defense against post-truth politics and epistemic polarization. However, Talisse’s approach carries the risk of failing to sufficiently center the social, educational, emotional, and institutional conditions of democratic deliberation. The article argues that this shortcoming can be addressed by integrating Dewey’s understanding of democracy, experience, education, and communal life; as well as Rorty’s concept of solidarity, Habermas’s public justification, the actual participation of participatory democracy, and the conflict sensitivity of agonistic democracy. The original proposal is to formulate this integration as a “communitarian epistemic deliberation model”.

Keywords: Robert B. Talisse, deliberative democracy, epistemic democracy, crisis of liberal democracy, post-truth politics, communitarian epistemic deliberation.

Giriş

Çağdaş liberal demokrasi, yalnızca temsil kurumlarının zayıflaması, siyasal katılımın azalması ya da seçim süreçlerine duyulan güvenin aşınmasıyla sınırlı olmayan çok katmanlı bir krizle karşı karşıyadır. Bu krizin en belirleyici boyutlarından biri, demokratik kamusal alanın ortak bilgi, ortak gerekçe ve ortak hakikat zemini üretme kapasitesindeki zayıflamadır. Bilgi kirliliği, dezenformasyon, yankı odaları, hakikat sonrası siyaset ve duygusal kutuplaşma, yurttaşların yalnızca farklı siyasal tercihlere sahip olmalarına değil, aynı zamanda farklı olgusal dünyalarda yaşamalarına yol açmaktadır. Böyle bir durumda demokratik tartışma, karşılıklı gerekçelerin sınındığı bir kamusal akıl yürütme süreci olmaktan uzaklaşır; kimliksel aidiyetlerin ve grup sadakatlerinin yeniden üretildiği parçalı bir siyasal alana dönüşür.¹

Liberal demokrasinin klasik kurumları bu krize tek başına cevap üretmekte zorlanmaktadır. Düzenli seçimler, temsil kurumları, siyasal partiler ve anayasal güvenceler modern demokrasinin vazgeçilmez unsurlarıdır; ancak yurttaşların ortak sorunlar hakkında birbirlerine gerekçeler sunabildikleri, karşıt görüşleri dinleyebildikleri ve kendi inançlarını kamusal eleştiriye açabildikleri bir demokratik kültür oluşturmak için yeterli değildir. Özellikle hakikat sonrası siyaset koşullarında demokratik meşruiyet, oyların toplanmasına veya çoğunluk kararının belirlenmesine indirgenemez; kararların kamusal olarak gerekçelendirilebilir, eleştiriye açık ve yurttaşlar arasında tartışılabilir olması gerekir.²

Müzakereci demokrasi teorisi, liberal demokrasinin seçim ve temsil merkezli sınırlılıklarını aşmak için önemli bir imkân sunar. Bu yaklaşımda meşruiyet, yalnızca siyasal tercihlerin sayısal olarak

¹ Lee McIntyre, *Post-Truth* (Cambridge, MA: MIT Press, 2018), 1-17; Cass R. Sunstein, *Republic.com 2.0* (Princeton: Princeton University Press, 2001), 55-74; Claire Wardle ve Hossein Derakhshan, *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making* (Strasbourg: Council of Europe, 2017), 20-21.

² Amy Gutmann ve Dennis Thompson, *Why Deliberative Democracy?* (Princeton: Princeton University Press, 2004), 3-21; Jürgen Habermas, *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, çev. William Rehg (Cambridge, MA: MIT Press, 1996), 287-328.

toplansından değil, yurttaşların kamusal nedenler çerçevesinde tartışmalarından doğar. Yurttaş, yalnızca oy veren pasif bir aktör değil; ortak yaşamı ilgilendiren kararlar hakkında gerekçe sunan, başkalarının itirazlarını dikkate alan ve kendi yargılarını eleştiriye açabilen siyasal bir öznedir.³ Ancak çağdaş demokrasinin krizi yalnızca usule ilişkin bir eksiklik değil, aynı zamanda epistemik bir kriz olduğu için, müzakereci demokrasinin bilgi, hakikat ve gerekçelendirme sorunlarıyla daha doğrudan yüzleşmesi gerekir.

Robert B. Talisse'in pragmatist demokrasi anlayışı bu bağlamda özel bir önem taşır. Talisse, Charles S. Peirce'ün yanılabilirlik, hakikat arayışı ve soruşturma topluluğu anlayışından hareketle demokrasiyi yalnızca ahlaki çoğulculuğu yöneten bir prosedür olarak değil, yurttaşların inançlarını kamusal gerekçelendirme süreçlerinde sınıadıkları epistemik bir pratik olarak kavrar. Ona göre yurttaşlar yalnızca politik tercih sahipleri değil, aynı zamanda inançlarının doğru olmasını isteyen epistemik faillerdir. İnanç sahibi olmak hakikati hedeflemeyi; hakikati hedeflemek ise gerekçe alışverişine, eleştiriye ve kamusal soruşturmaya açık olmayı gerektirir.⁴

Bu makale, Talisse'in Peirseçü epistemik demokrasi modelinin liberal demokrasinin epistemik krizine güçlü bir yanıt sunduğunu; ancak bu modelin Deweyci toplumcu demokrasi anlayışı ve diğer çağdaş demokrasi teorilerinin katkılarıyla genişletilmedikçe eksik kalacağını savunmaktadır. John Dewey'in demokrasiyi yalnızca bir yönetim biçimi değil, ortak deneyim, iletişim, eğitim ve birlikte problem çözme biçimi olarak ele alması, bu genişletme için en önemli kaynaklardan biridir.⁵ Makalenin özgün önerisi, Talisse'in epistemik disiplinini Deweyci demokratik yaşam, Rortyci

³ Joshua Cohen, "Deliberation and Democratic Legitimacy," içinde *The Good Polity: Normative Analysis of the State*, ed. Alan Hamlin ve Philip Pettit (Oxford: Basil Blackwell, 1989), 17-34; James Bohman, *Public Deliberation: Pluralism, Complexity, and Democracy* (Cambridge, MA: MIT Press, 1996), 1-24.

⁴ Robert B. Talisse, *Democracy after Liberalism: Pragmatism and Deliberative Politics* (New York: Routledge, 2005), 103-117; Robert B. Talisse, *Democracy and Moral Conflict* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 79-119.

⁵ John Dewey, *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education* (New York: Macmillan, 1916), 87-101; John Dewey, *The Public and Its Problems* (New York: Henry Holt and Company, 1927), 143-184.

dayanışma, Habermasçı kamusal gerekçelendirme, katılımcı demokrasi ve agonistik çoğulculukla birleştiren toplumsal epistemik müzakere modelidir. Makale beş bölüme ayrılmıştır: ilk bölüm epistemik krizi; ikinci bölüm Talisse'in modelini; üçüncü bölüm bu modelin sınırlarını; dördüncü bölüm Deweyci ve toplumsal tamamlama ihtiyacını; son bölüm ise önerilen modeli ele almaktadır.

1. Liberal Demokrasinin Epistemik Krizi

Çağdaş liberal demokrasinin krizi çoğu zaman temsil kurumlarının zayıflaması, siyasal partilere duyulan güvenin azalması, katılım oranlarının düşmesi veya popülist hareketlerin yükselişi üzerinden açıklanır. Bu açıklamalar önemlidir; ancak krizin daha derin bir boyutunu görünmez bırakma riski taşır. Daha temel düzeyde sorun, yurttaşların ortak bir kamusal dünya içinde hangi bilginin güvenilir sayılacağı, hangi gerekçelerin makul kabul edileceği ve hangi olguların siyasal karar alma süreçlerinde belirleyici olacağı konusunda giderek daha fazla ayrışmalarıdır. Bu nedenle liberal demokrasinin güncel krizi, yalnızca kurumsal ya da sosyolojik değil, aynı zamanda epistemik bir krizdir.

Epistemik kriz, yurttaşların yalnızca farklı siyasal görüşlere sahip olması anlamına gelmez. Demokratik toplumlarda görüş ayrılığı doğal, hatta çoğu zaman üretici bir durumdur. Sorun, farklı görüşlerin ortak bir gerekçelendirme zemini içinde karşılaşma kapasitesini kaybetmesidir. Yurttaşlar farklı bilgi kaynaklarına güvenmeye, aynı olayları bütünü farklı gerçeklik rejimleri içinde yorumlamaya ve karşıt görüşleri aldatıcı ya da düşmanca görmeye başladıklarında demokratik müzakere zemini zayıflar. Siyasal tartışma, kanıtların ve gerekçelerin karşılıklı olarak değerlendirildiği bir kamusal akıl yürütme süreci olmaktan çıkar; grup aidiyetlerinin ve karşılıklı güvensizliğin yeniden üretildiği kapalı bir mücadele alanına dönüşür.⁶

Bu dönüşümün en görünür biçimlerinden biri bilgi kirliliğidir.

⁶ McIntyre, *Post-Truth*, 1-17; Jason Stanley, *How Propaganda Works* (Princeton: Princeton University Press, 2015), 41-52.

Bilgi kirliliği yalnızca yanlış haberlerin dolaşıma girmesinden ibaret değildir; doğru ile yanlışın, olgu ile yorumun, kamusal bilgi ile propaganda arasındaki sınırların belirsizleşmesi anlamına gelir. Wardle ve Derakhshan'ın "information disorder" sınıflandırması bu noktada açıklayıcıdır: yanlış bilgi kasıtlı aldatma amacı taşımadan yayılan hatalı içerikleri; dezenformasyon yanlış olduğu bilinen ve yönlendirme amacıyla yayılan içerikleri; kötü niyetli bilgi kullanımını ise doğru bilginin bağlamından koparılarak manipülatif biçimde dolaşıma sokulmasını ifade eder.⁷

Hakikat sonrası siyaset tartışmaları da bu epistemik çözülmeye işaret eder. Hakikat sonrası durum, insanların zaman zaman yanlış bilgilere inanmasından daha fazlasını ifade eder. Asıl sorun, olgusal doğruluğun kamusal tartışmadaki belirleyici gücünü kaybetmesi ve siyasal aidiyetlerin bilgi değerlendirme süreçlerinin önüne geçmesidir. Böyle bir ortamda yurttaşlar, karşıt kanıtlarla karşılaştıklarında inançlarını gözden geçirmek yerine, kendi kimliklerini ve grup bağlılıklarını koruyacak bilgi kümelerine yönelirler.

Epistemik krizin ikinci önemli boyutu kutuplaşmadır. Kutuplaşma yalnızca siyasal partiler arasındaki programatik farkların artması değildir. Daha derin biçimiyle kutuplaşma, yurttaşların karşıt siyasal grupları meşru rakipler olarak değil, ahlaki olarak tehlikeli, irrasyonel ya da demokratik topluluğun dışında görülmesi gereken aktörler olarak algılamasıdır. Talisse'in inanç kutuplaşması analizi, benzer düşünen bireylerin kendi aralarında etkileşime girdikçe daha aşırı kanaatlere yönelmesini ve bu kanaatleri sosyal kimliklerinin parçası hâline getirmesini gösterir.⁸ Böylece siyasal görüşler yalnızca tartışılabilir iddialar olmaktan çıkar; kişinin kimliğini ve ahlaki konumunu belirleyen sembollere dönüşür.

Dijital iletişim teknolojileri bu parçalanmayı hızlandırmaktadır. İnternet ve sosyal medya ilk bakışta bilgiye erişimi demokratikleştiren ve farklı seslerin kamusal alana girmesini kolaylaştıran araçlar gibi görünür. Ancak algoritmik filtreleme, kişiselleştirilmiş

⁷ Wardle ve Derakhshan, *Information Disorder*, 20-21.

⁸ Robert B. Talisse, *Overdoing Democracy: Why We Must Put Politics in Its Place* (New York: Oxford University Press, 2019), 97-117; Sunstein, *Republic.com 2.0*, 55-74.

içerik akışları ve dikkat ekonomisi, yurttaşların çoğu zaman yalnızca kendi görüşlerini doğrulayan içeriklerle karşılaşmasına yol açabilir. Yankı odaları ve filtre balonları, karşıt görüşle teması azaltarak epistemik kapanmayı ve siyasal kutuplaşmayı derinleştirebilir.

Dijital ortamın ürettiği bu kapanma yalnızca teknik bir filtreleme meselesi değildir; aynı zamanda yurttaşların siyasal kimliklerini nasıl kurduklarıyla ilgilidir. Kişiselleştirilmiş içerik akışları, bireyleri yalnızca benzer görüşlerle karşılaştırmakla kalmaz, onların kendi kanaatlerini ahlaki bakımdan üstün ve karşıt kanaatleri bütünüyle irrasyonel görmelerini de kolaylaştırır. Bu nedenle dijital kamusal alan, demokratik çoğulculuğu genişletebileceği gibi, uygun denetim, medya okuryazarlığı ve çoğul karşılaşma imkânları bulunmadığında ortak kamusal dünyanın parçalanmasına da katkıda bulunabilir. Burada tehlikeli olan, yurttaşların yalnızca farklı sonuçlara varması değil, hangi gerçekliğin tartışılacağı konusunda bile anlaşılamaz hâle gelmesidir.

Bu epistemik kapanma, liberal demokrasinin meşruiyet üretme kapasitesini doğrudan etkiler. Liberal demokrasi yalnızca yurttaşların oy kullanmasına değil, onların kamusal meseleler hakkında bilgi edinebilmelerine, farklı görüşleri değerlendirebilmelerine ve siyasal kararları gerekçeler temelinde tartışabilmelerine dayanır. Eğer yurttaşlar hangi bilginin güvenilir olduğu konusunda ortak asgari ölçütleri paylaşmıyorsa, demokratik karar alma süreci yalnızca tercihlerin çatıştığı bir güç mücadelesine dönüşür. Dolayısıyla epistemik kriz, yalnızca bilgi alanındaki bir sorun değil, doğrudan doğruya demokratik meşruiyet sorunudur.

Bu nedenle liberal demokrasinin epistemik krizi aynı zamanda kamusal gerekçelendirme krizidir. Kamusal gerekçelendirme, yurttaşların kendi siyasal iddialarını yalnızca kişisel çıkar, grup aidiyeti veya dogmatik inanç temelinde değil, başkaları tarafından da tartışılabilir gerekçelerle savunabilmeleridir. Klasik müzakereci demokrasi modelleri bu noktada önemli olmakla birlikte, güncel epistemik krizin derinliğini her zaman yeterince açıklayamayabilir. Bugünkü sorun yalnızca daha fazla konuşma veya daha fazla katılım eksikliği

değil, katılım sırasında neyin bilgi, kanıt ve makul gerekçe sayılacağı konusunda derin biçimde ayrışılmasıdır. Bu yüzden güvenilir bilgiye erişim, yanlışlanabilirlik, karşıt görüşle temas ve inançların kamusal eleştiriyeye açılması ayrıca ele alınmalıdır.

Bu nokta, liberal demokrasinin meşruiyet sorununu daha karmaşık hâle getirir. Seçimler düzenli biçimde yapılırsa, temsil kurumları işlese ve anayasal haklar korunuyor görünse bile, yurttaşların birbirlerini kamusal muhakemenin muhatapları olarak görmedikleri bir ortamda demokratik meşruiyet zayıflar. Çünkü demokrasi yalnızca kararların sayısal olarak alınması değil, kararların etkilenen yurttaşlara açıklanabilir ve savunulabilir olmasıdır. Hakikat sonrası siyaset, bu açıklanabilirlik zeminini aşındırdığı için liberal demokrasiyi içeriden kırılanaştırır.

2. Talisse'in Peirseçü Epistemik Demokrasi Modeli

Robert B. Talisse'in demokrasi anlayışı, çağdaş müzakereci demokrasi literatürü içinde pragmatist ve epistemik yönü güçlü bir model olarak öne çıkar. Talisse, demokrasiyi yalnızca çıkarların dengelenmesi, oyların sayılması ya da ahlaki çoğulculuğun yönetilmesi olarak görmez. Ona göre demokratik siyaset, yurttaşların inançlarını ve siyasal kanaatlerini kamusal gerekçelendirme süreçlerine açtıkları epistemik bir faaliyettir. Bu nedenle demokrasi, yalnızca kurumsal bir yönetim biçimi değil, yanılabilir yurttaşların birbirlerine gerekçeler sundukları, karşıt görüşlerle yüzleştikleri ve inançlarını ortak soruşturma içinde sınıadıkları kamusal bir pratiktir.⁹

Talisse'in modelinin ayırt edici yönü, demokrasiyi ortak bir ahlaki doktrin ya da kapsamlı bir iyi yaşam anlayışı üzerine kurmaktan kaçınmasıdır. Modern çoğulcu toplumlarda yurttaşlar farklı dinsel, ahlaki, felsefi ve politik görüşlere sahiptir. Talisse'e göre bu çoğulculuk geçici bir anlaşmazlık durumu değil, demokratik hayatın kalıcı koşuludur. Bu nedenle demokrasiyi savunmak için bütün

⁹ Talisse, *Democracy after Liberalism*, 98-117; Talisse, *Democracy and Moral Conflict*, 79-119; Robert B. Talisse, *A Pragmatist Philosophy of Democracy* (New York: Routledge, 2007), 36-57.

yurttaşların aynı kapsamlı görüşte birleşmesini beklemek hem gerçekçi değildir hem de liberal-demokratik çoğulculukla bağdaşmaz. Talisse bu noktada Rawlsçı makul çoğulculuk problemini ciddiye alır; ancak demokratik meşruiyeti yalnızca siyasal liberalizmin kamusal akıl anlayışıyla temellendirmek yerine, yurttaşların zaten sahip oldukları epistemik taahhütlerden hareket etmeye çalışır.¹⁰

Talisse'in temel iddiası, yurttaşların yalnızca siyasal aktörler değil, aynı zamanda epistemik failer olduğudur. İnsanlar inanç sahibi olduklarında, bu inançların doğru olmasını isterler. Bir inanca sahip olmak, onu yalnızca psikolojik olarak benimsemek değil, aynı zamanda doğru kabul etmek anlamına gelir. Bu nedenle inanç, doğası gereği hakikate yönelmiştir. Talisse'e göre hakikati hedefleyen bir fail, inançlarını gerekçelerle desteklemek, karşıt delilleri dikkate almak ve gerektiğinde kendi kanaatini gözden geçirmek durumundadır. Bu yükümlülük dışarıdan dayatılan siyasal bir zorunluluk değil, inanç sahibi olmanın içsel sonucudur.¹¹

Bu noktada Peirce'ün yanılabilirlik ve soruşturma topluluğu anlayışı belirleyici hâle gelir. Peirce'e göre hiçbir inanç mutlak ve nihai kesinlik taşımaz; insan bilgisi yeni kanıtlar, eleştiriler ve deneyimler karşısında yeniden değerlendirilmeye açıktır. Peirce, inançların sabitlenmesi sorununu ele alırken bireysel inat, otorite veya a priori yöntem yerine bilimsel yöntemi öne çıkarır. Çünkü bilimsel yöntem, inançları kişisel keyfilikten çıkarıp kamusal olarak sınanabilir bir soruşturma sürecine bağlar.¹² Talisse bu Peirseçü düşünceyi demokratik siyasete aktarır: siyasal inançlar da tıpkı diğer inançlar gibi gerekçelendirmeye, eleştiriye ve kamusal sınamaya açıktır.

Bu yaklaşım, geleneksel liberal demokrasi modellerine yönelik önemli bir eleştiri içerir. Çoğunluk oylaması, çıkar pazarlığı veya yalnızca prosedürel uzlaşma demokratik meşruiyet için gerekli olabilir; fakat tek başına yeterli değildir. Bir kararın çoğunluk

¹⁰ John Rawls, *Political Liberalism* (New York: Columbia University Press, 1993), 36-38, 133-172; Talisse, *Democracy and Moral Conflict*, 1-25.

¹¹ Talisse, *Democracy after Liberalism*, 103-104.

¹² Peirce, "The Fixation of Belief," 1-15; Peirce, *Collected Papers*, CP 5.407.

tarafından desteklenmiş olması, onun kamusal olarak gerekçelendirilmiş olduğu anlamına gelmez. Demokratik meşruiyet, kararların yalnızca hangi sonuçla alındığına değil, bu kararların hangi gerekçelerle savunulduğuna ve yurttaşların birbirlerinin itirazlarını nasıl dikkate aldığına bağlıdır.

Talisse'in modelinde çoğulculuk, ortadan kaldırılması gereken bir sorun değil, demokratik soruşturmanın başlangıç koşuludur. Yurttaşların farklı inançlara sahip olmaları, bu inançları gerekçelendirme ve kamusal olarak sınaama sorumluluğunu daha önemli kılar. Demokratik yurttaşlık, kişinin yalnızca kendi grubunun inançlarını teyit etmesi değil, farklı görüşlerle karşılaşarak kanaatlerini eleştiriye açmasıdır. Bu yönüyle Talisse'in modeli, hakikat sonrası siyaset ve inanç kutuplaşması karşısında özel bir değer taşır: yurttaşların aynı sonuca ulaşmalarını değil, birbirlerini ilke olarak konuşulabilir ve yanılabilir aktörler olarak görmelerini ister.¹³

Bununla birlikte Talisse'in modelinde demokrasi, hakikati garanti eden bir sistem olarak sunulmaz. Müzakereci süreçler her zaman doğru kararı üretmeyebilir; yurttaşlar yanılabilir, çoğunluk hatalı kararlar alabilir, kamusal tartışmalar eksik bilgiyle yürütülebilir. Ancak Talisse'in iddiası, demokratik müzakerenin diğer karar biçimlerine göre epistemik açıdan daha sorumlu bir zemin sunduğudur. Çünkü bu süreçte inançlar kamusal eleştiriye açılır, gerekçeler karşılaştırılır, itirazlar duyulur ve bireyler kendi kanaatlerini yeniden değerlendirme imkânı bulur. Bu bakımdan model hem liberaldir hem pragmatisttir: çoğulcu toplumlarda tek bir ahlaki doktrine başvurmadan, inançların kamusal soruşturma içinde sınanmasını demokratik meşruiyetin merkezine yerleştirir.

3. Talisse'in Modelinin Sınırları

Talisse'in Peirseçü epistemik demokrasi modeli, çağdaş liberal demokrasinin bilgi kirliliği, hakikat sonrası siyaset ve inanç kutuplaşması gibi sorunlarına karşı güçlü bir teorik zemin sunar. Modelin en önemli katkısı, demokratik yurttaşlığı yalnızca oy verme, temsil veya çıkar beyanı üzerinden değil, inançların kamusal

¹³ Talisse, *Overdoing Democracy*, 108-117, 132-151.

gereçlendirme süreçlerinde sınanması üzerinden düşünmesidir. Bununla birlikte bu güç, modelin sınırını da belirler. Talisse'in yaklaşımı demokratik müzakereci epistemik boyutunu derinleştirirken, onun toplumsal, duygusal, eğitsel ve kurumsal koşullarını ikincil bırakma riski taşır.

İlk sınır yapısal eşitsizlikler problemdir. Talisse'in modeli, yurttaşların inançlarını kamusal gerçekleştirme süreçlerine açmalarını ve karşıt görüşlerle yüzleşmelerini bekler. Ancak gerçek demokratik toplumlarda yurttaşlar kamusal alana eşit koşullarda katılmazlar. Eğitim düzeyi, sınıfsal konum, ekonomik imkânlar, medya erişimi, kültürel sermaye, toplumsal cinsiyet, etnik kimlik ve örgütlenme kapasitesi kimin konuşabileceğini, kimin duyulacağını ve hangi gerekçelerin ciddiye alınacağını etkiler. Kamusal gerçekleştirme biçimsel olarak herkese açık olsa bile, fiilen bazı grupların sesini diğerlerinden daha güçlü kılabilir.

Bu noktada Young'ın müzakereci demokrasiye yönelttiği eleştiriler önem kazanır. Young, kamusal müzakereci yalnızca soyut, tarafsız ve rasyonel argüman biçimleriyle sınırlandırıldığında belirli toplumsal grupların deneyimlerini dışarıda bırakabileceğini savunur. Tanıklık, anlatı, deneyim aktarımı, duygusal ifade ve retorik de demokratik iletişimin meşru biçimleri arasında yer alabilir.¹⁴ Bu nedenle demokratik müzakereci epistemik kalitesi yalnızca mantıksal olarak güçlü argümanların varlığına değil, farklı toplumsal deneyimlerin kamusal alanda duyulabilir hâle gelmesine de bağlıdır.

Burada asıl mesele, katılım hakkının hukuken tanınmış olup olmamasından daha derindir. Yurttaşların bir müzakere ortamına çağrılması, onların eşit biçimde duyulacağı anlamına gelmez. Kimin kendisini güvenle ifade edebildiği, kimin dili kamusal ve rasyonel kabul edildiği, kimin deneyiminin genel bir siyasal sorun olarak tanındığı ve kimin sözü yerel ya da öznele görülerek kenara itildiği, demokratik müzakereci gerçek niteliğini belirler. Bu nedenle yapısal eşitsizlikler, müzakere alanına dışarıdan eklenen ikincil engeller

¹⁴ Iris Marion Young, *Inclusion and Democracy* (Oxford: Oxford University Press, 2000), 36-77.

değil, müzakerenin kimler arasında ve hangi meşruiyet ölçütleriyle gerçekleşeceğini belirleyen kurucu koşullardır.

İkinci sınır epistemik elitizm riskidir. Talisse, yurttaşların inançlarını gerekçelendirme ve karşıt görüşlerle sınaama yükümlülüğünü vurgularken demokratik yurttaşlığa belirli bir epistemik performans beklentisi yükler. Bu beklenti, bilgi kirliliği ve hakikat sonrası siyaset koşullarında anlaşılabilir ve gereklidir. Ancak kamusal gerekçelendirme kapasitesi daha düşük görülen yurttaşların demokratik değerini zayıflatacak şekilde yorumlandığında sorunlu hâle gelir. Eğer demokratik yurttaşlık öncelikle rasyonel argüman sunma, kanıt değerlendirme ve epistemik açıklık gösterme kapasitesiyle ölçülürse, eğitim, sınıf, dil, kültür ve medya erişimi bakımından dezavantajlı yurttaşlar ikincil konuma itilebilir. Bu risk, demokrasinin epistemik değerini savunmanın, siyasal karar alma yetkisini daha bilgili veya daha rasyonel olduğu varsayılan gruplara devretme tehlikesi taşımaması gerektiğini hatırlatır.¹⁵

Bu bağlamda epistemik elitizm, doğrudan uzman yönetimi ya da epistokrazi anlamına gelmez. Talisse'in modeli siyasal karar alma yetkisini uzmanlara devretmez; tersine, demokratik yurttaşların karşılıklı gerekçelendirme süreçlerine katılmasını savunur. Fakat sorun, demokratik yurttaştan beklenen epistemik performans eşliğinde ortaya çıkar. Gerekçe sunabilen, karşıt kanıtları tartabilen, kendi inancının yanılabilirliğini kabul eden ve kamusal tartışma normlarına hâkim olan yurttaş tipi, biçimsel olarak herkesi kapsıyor görünse de fiilen belirli eğitimsel ve kültürel avantajlara sahip grupları öne çıkarabilir. Bu nedenle epistemik yurttaşlık, katılımın önkoşulu değil, demokratik süreçler içinde geliştirilecek bir kapasite olarak anlaşılmalıdır.

Üçüncü sınır, demokratik müzakerenin duygusal ve ilişkisel koşullarıyla ilgilidir. Talisse, inanç kutuplaşmasının yurttaşları kendi görüşlerinin daha aşırı biçimlerine dönüştürdüğünü ve

¹⁵ David M. Estlund, *Democratic Authority: A Philosophical Framework* (Princeton: Princeton University Press, 2008), 1-18; Hélène Landemore, *Democratic Reason: Politics, Collective Intelligence, and the Rule of the Many* (Princeton: Princeton University Press, 2013), 1-20.

demokratik sempatiyi zayıflattığını güçlü biçimde analiz eder. Ancak çözüm düzeyinde model, daha çok yurttaşların epistemik açıklığa, karşıt görüşle temasa ve gerekçe alışverişine yönelmesi gerektiğini vurgular. Oysa derin kutuplaşma koşullarında sorun yalnızca karşıt görüşlerin yeterince dinlenmemesi değildir; yurttaşların birbirlerini demokratik topluluğun meşru üyeleri olarak görme kapasitesinin aşınmasıdır. Bu noktada Rorty'nin dayanışma, başkalarının acılarına duyarlılık ve "biz" duygusunun genişletilmesi yönündeki vurgusu tamamlayıcı bir işlev görebilir.¹⁶

Dördüncü sınır, Deweyci anlamda demokrasinin bir yaşam biçimi olarak yeterince işlenmemesidir. Talisse, Deweyci demokrasi anlayışını çoğulcu toplumlarda fazla "kalın" bir etik-sosyal ideal olarak değerlendirme eğilimindedir. Bu nedenle Peirseçü pragmatizme yönelerek daha ince ve çoğulculukla daha uyumlu bir demokrasi savunusu geliştirmeye çalışır. Bu tercih, ortak bir kapsamlı ahlaki yaşam ideali dayatmamak bakımından güçlüdür; ancak demokrasinin gündelik yaşamda öğrenilen, deneyimlenen ve kurumsal olarak beslenen bir yaşam tarzı olduğu gerçeğini zayıflatabilir. Dewey açısından demokrasi yalnızca yönetim biçimi değil, ortak deneyim ve birlikte yaşama biçimidir. Demokratik yurttaşlık; okulda, işyerinde, mahallede, sivil toplumda ve gündelik ilişkilerde gelişen alışkanlıklarla ilgilidir.¹⁷

Son sınır, müzakerenin kurumsal ve çatışmalı doğasıyla ilgilidir. Çağdaş büyük ölçekli demokrasilerde yurttaşların tüm kamusal meseleleri doğrudan ve sürekli biçimde müzakere etmeleri mümkün değildir. Bu nedenle demokratik müzakerenin parlamentolar, mahkemeler, medya, yerel yönetimler, sivil toplum, mini-kamular ve dijital platformlar arasında nasıl dağıtılacağı önemlidir. Sistemik müzakere yaklaşımı, müzakereyi tek bir ideal forumla sınırlamadan

¹⁶ Richard Rorty, "Solidarity or Objectivity?", içinde *Relativism: Interpretation and Confrontation*, ed. Michael Krausz (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1989), 167-183; Richard Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), 189-198.

¹⁷ Dewey, *Democracy and Education*, 87-101; Dewey, *The Public and Its Problems*, 143-184; Carole Pateman, *Participation and Democratic Theory* (Cambridge: Cambridge University Press, 1970), 42-53.

demokratik sistemin farklı kurumları arasındaki ilişki içinde düşünmeyi önerir.¹⁸ Ayrıca Mouffe'un agonistik demokrasi anlayışı, demokratik siyasetin çatışmayı bütünüyle ortadan kaldırmayı değil, düşmanlığı demokratik hasımlık ilişkisine dönüştürmeyi hedeflemesi gerektiğini hatırlatır. Bu uyarı Talisse'in modeline eklendiğinde, müzakerenin her zaman tam uzlaşa üretmek zorunda olmadığı; bazen anlaşmazlığı daha açık, gerekçeli ve demokratik sınırlar içinde sürdürülebilir kılmayı amaçladığı söylenebilir.

Buna ek olarak Talisse'in nihai uzlaşa zorunlu hedef olmaktan çıkarması, modelin uzlaşa sorunundan tamamen kurtulduğu anlamına gelmez. Çünkü demokratik tartışmanın hangi gerekçe biçimleri, hangi ifade tarzları, hangi kanıt türleri ve hangi soruşturma normları içinde yürütüleceği konusunda daha derinde işleyen bir meta-uzlaşa varsayılmaktadır. Bu meta-uzlaşa, içeriksel bir ahlaki birlik değildir; fakat kamusal tartışmanın meşru sayılabilmesi için belirli epistemik ve usuli ölçütlerin kabul edilmesini gerektirir. Bu ölçütler demokratik tartışmanın kalitesi için vazgeçilmezdir; ancak hangi ifade biçimlerini merkeze aldığı ve hangilerini ikincilleştirdiği bakımından nötr değildir.

Bu eleştiriler Talisse'in modelini değersizleştirmez; aksine onun güçlü yönünü daha açık biçimde konumlandırmaya yardımcı olur. Talisse'in Peirseçü epistemik demokrasi savunusu, çağdaş demokrasilerde hakikat, gerekçelendirme ve yanılabilirlik kavramlarının neden vazgeçilmez olduğunu gösterir. Ancak bu epistemik savunuyu, demokratik yaşamın toplumsal, duygusal ve kurumsal derinliğiyle desteklenmediğinde soyut kalır. Bu nedenle makalenin temel önerisi, Talisse'in modelini reddetmek değil, onu toplumcu ve daha kurumsal bir pragmatist müzakere anlayışı içinde genişletmektir.

4. Deweyci ve Toplumcu Tamamlama İhtiyacı

Talisse'in Peirseçü epistemik demokrasi modeli, demokratik yurttaşlığı hakikat arayışı, yanılabilirlik ve kamusal

¹⁸ Jane Mansbridge ve diğ., "A Systemic Approach to Deliberative Democracy," içinde *Deliberative Systems: Deliberative Democracy at the Large Scale*, ed. John Parkinson ve Jane Mansbridge (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 1-26; Chantal Mouffe, *The Democratic Paradox* (London: Verso, 2000), 80-107.

gerekçelendirme sorumluluğu üzerinden düşünmesi bakımından güçlüdür. Ancak demokratik müzakere yalnızca epistemik bir gerekçe alışverişi değildir; her zaman belirli toplumsal, kurumsal, kültürel ve duygusal koşullar içinde gerçekleşir. Yurttaşların gerekçe sunmaları, karşıt görüşleri dinlemeleri ve kendi inançlarını eleştiriye açmaları, yalnızca bireysel epistemik erdemlere değil; katılım imkânlarına, kamusal görünürlüğe, toplumsal güvene, demokratik alışkanlıklara ve ortak deneyim alanlarına da bağlıdır.

Dewey'in demokrasi anlayışı, bu tamamlamanın en güçlü felsefi zeminlerinden birini sunar. Dewey'e göre demokrasi yalnızca bir yönetim biçimi ya da kurumsal karar alma yöntemi değildir; insanların ortak deneyimlerini paylaştıkları, sorunlarını birlikte tanımladıkları ve toplumsal yaşamı birlikte dönüştürdükleri bir yaşam biçimidir. Bu yaklaşımda demokrasi, yalnızca seçimler, parlamentolar veya anayasal kurumlar üzerinden değil, yurttaşların gündelik yaşam içinde edindikleri iletişim, katılım ve ortak problem çözme alışkanlıkları üzerinden anlaşılır. Dolayısıyla demokratik toplum, yalnızca doğru kurumlara sahip toplum değil; yurttaşların birlikte düşünme, birlikte öğrenme ve birlikte hareket etme kapasitelerini geliştiren toplumdur.

Deweyci yaklaşımın önemi, demokratik yaşamı yalnızca resmî siyasal kurumların işleyişine bağlamamasıdır. Demokrasi, yurttaşların gündelik ilişkilerinde edindikleri alışkanlıklarda, birbirleriyle kurdukları iletişim biçimlerinde ve ortak sorunları çözme pratiklerinde kök salar. Bununla birlikte Deweyci demokratik yaşam, her toplumsal ilişkinin partizan siyasal kimlikler üzerinden kurulması anlamına gelmez. Talisse'in aşırı siyasallaşma kaygısı burada düzeltici bir uyarı sağlar: demokratik alışkanlıkların gündelik yaşamda gelişmesi gerekli olsa da, gündelik yaşamın tümüyle parti kimlikleri ve ideolojik karşıtlıklar tarafından yutulması kutuplaşmayı derinleştirebilir. Bu nedenle demokratik yaşam, partizanlaşma değil, işbirliği, dinleme, ortak sorun çözme ve karşılıklı saygı alışkanlıklarının gelişmesi olarak anlaşılmalıdır.

Deweyci yaklaşım, Talisse'in modelindeki epistemik boyutu toplumsal ve eğitsel bir bağlama yerleştirir. İnsanlar kamusal

gerekçelendirme kapasitelerini hazır biçimde taşımazlar; bu kapasite eğitim, deneyim, iletişim ve katılım süreçleri içinde gelişir. Dewey'in düşünme ve eğitim anlayışı, bireyin sorunla karşılaşması, olası çözümler geliştirmesi, sonuçları sınaması ve deneyim yoluyla öğrenmesi üzerine kuruludur.¹⁹ Siyasal alana aktarıldığında demokrasi, yurttaşların ortak sorunları kamusal olarak tartıştıkları ve çözüm önerilerini sonuçları bakımından sınadıkları bir toplumsal öğrenme süreci hâline gelir. Böylece müzakere yalnızca "hangi inanç daha iyi gerekçelendirilmiştir?" sorusuna değil, "hangi toplumsal deneyimler duyulmuş ve hangi sorunlar görünür kılınmıştır?" sorusuna da yönelir.

Özellikle çoğulcu ve giderek daha karmaşık hâle gelen modern toplumlarda, demokratik eğitimin sabit ve tamamlanmış bir içerik aktarımı olarak değil, pragmatist anlamda sürekli soruşturma yöntemiyle işleyen açık uçlu bir öğrenme süreci olarak tasarlanması önemlidir. Bu yöntemde yurttaşlar, karşılaştıkları toplumsal sorunları değişmez doğrulara başvurarak değil; deneyim, eleştirel düşünme, ortak araştırma ve sonuçların kamusal olarak sınanması yoluyla ele alırlar. Böylece Deweyci eğitim anlayışı, demokratik yurttaşlığı hazır cevaplara sahip olmakla değil, değişen toplumsal koşullar karşısında birlikte araştırma, yeniden değerlendirme ve ortak çözüm üretme kapasitesiyle ilişkilendirir.

Katılımcı demokrasi teorisi bu Deweyci tamamlamayı somutlaştırır. Pateman'ın katılımın eğitici işlevine yaptığı vurgu, demokrasinin yalnızca karar üretme mekanizması olmadığını, aynı zamanda yurttaşlık kapasitelerini geliştiren bir süreç olduğunu gösterir. Macpherson'un liberal demokrasinin katılımcı yönde genişletilmesi gerektiğine ilişkin yaklaşımı da temsili demokrasinin yurttaşları pasif seçmen konumuna indirgeme riskine karşı uyarıcıdır.²⁰ Bu katkılar, Talisse'in epistemik yurttaşlık modelinin toplumsal olarak

¹⁹ John Dewey, *How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process* (Boston: D.C. Heath and Company, 1933), 9-16; John Dewey, *Experience and Education* (New York: Macmillan, 1938), 25-50.

²⁰ Pateman, *Participation and Democratic Theory*, 42-53; C. B. Macpherson, *The Life and Times of Liberal Democracy* (Oxford: Oxford University Press, 1977), 88-104.

nasıl üretilebileceğini açıklamaya yardımcı olur.

Toplumcu tamamlama, demokratik müzakerenin eşitsizlik ve dışlanma sorununa karşı daha duyarlı hâle gelmesini de sağlar. Talisse'in modeli yurttaşların inançlarını kamusal eleştiriye açmalarını ister; ancak herkesin kamusal alana aynı biçimde erişemediği koşullarda bu talep eşit biçimde karşılanamaz. Eğitim, sınıf, toplumsal cinsiyet, etnik kimlik, medya erişimi ve kültürel sermaye gibi faktörler, müzakere sürecinin fiilî eşitliğini etkiler. Young'ın kapsayıcı demokrasi eleştirisi burada önemlidir: anlatı, tanıklık, deneyim aktarımı ve retorik, dışlanmış grupların kamusal alana girebilmesi için demokratik iletişimin meşru biçimleri olarak görülmelidir.

Rorty'nin dayanışma vurgusu da Talisse'in modelinin toplumcu yönde genişletilmesinde sınırlı ama önemli bir rol oynar. Rorty, demokrasiyi nesnel hakikat arayışı ya da nihai felsefi temeller üzerinden savunmak yerine, insanların birbirlerinin acılarına duyarlılık geliştirmesi ve "biz" duygusunun genişletilmesi üzerinden düşünür.²¹ Talisse'in epistemik yaklaşımı açısından bu anti-temelci tutum sorunlu görülebilir. Fakat kutuplaşmış toplumlarda yalnızca doğru argüman sunmanın yeterli olmadığı açıktır. Yurttaşların birbirlerini dinleyebilmeleri için karşı tarafı öncelikle meşru bir demokratik muhatap olarak tanımaları gerekir.

Habermas'ın kamusal gerekçelendirme ve iletişimsel meşruiyet anlayışı da bu tamamlamada önemlidir. Habermas, demokratik meşruiyetin yalnızca seçim ya da çoğunluk kararından değil, yurttaşların kamusal tartışma süreçlerinde gerekçeler sunabilmesinden doğduğunu savunur. Ancak kamusal gerekçelendirme yalnızca ideal iletişim koşullarının varsayılmasıyla gerçekleşmez; yurttaşların fiilen katılabileceği, eşitsizliklerin azaltıldığı ve farklı deneyimlerin duyulabildiği kurumların kurulmasıyla mümkün olur. Agonistik demokrasi geleneği ise bu çerçeveye çatışma duyarlılığı kazandırır: Mouffe'un işaret ettiği gibi, demokratik siyaset çatışmayı bütünüyle ortadan kaldırma girişimi değildir.²²

²¹ Rorty, "Solidarity or Objectivity?", 167-183; Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity*, 189-198; Habermas, *Between Facts and Norms*, 287-328.

²² Mouffe, *The Democratic Paradox*, 80-107.

Bu bütünleştirici perspektif, Talisse'in modelini daha geniş bir pragmatist demokrasi anlayışına taşır. Talisse demokratik müzakereye epistemik disiplin kazandırır; Dewey bu disiplini toplumsal deneyim ve demokratik yaşam içinde konumlandırır; Pateman ve Macpherson yurttaşların bu kapasiteyi katılım yoluyla geliştirebileceklerini gösterir; Rorty demokratik müzakerenin duygusal ve dayanışmacı koşullarını görünür kılar; Habermas kamusal gerekçelendirme normunu güçlendirir; Mouffe ise çatışmanın demokratik olarak tanınması gerektiğini hatırlatır. Bu nedenle Deweyci ve toplumcu tamamlama ihtiyacı, Talisse'in modelinin zayıflatılması değil, onun epistemik iddiasını daha gerçekçi ve uygulanabilir kılma çabasıdır.

5. Toplumcu Epistemik Müzakere Modeli

Önceki bölümlerde ortaya konulduğu üzere, çağdaş liberal demokrasinin krizi yalnızca temsil kurumlarının zayıflaması ya da siyasal katılımın azalmasıyla açıklanamaz. Kriz aynı zamanda yurttaşların ortak bilgi, ortak gerekçe ve ortak kamusal dünya üretme kapasitesindeki aşınmayla ilgilidir. Talisse'in Peirseçü epistemik demokrasi modeli, bu krizin özellikle hakikat, gerekçelendirme ve inançların kamusal sınanması boyutuna güçlü bir yanıt sunar. Ancak bu model, demokratik müzakerenin toplumsal, kurumsal, duygusal ve eğitsel koşullarıyla desteklenmediğinde eksik kalır. Bu nedenle burada önerilen toplumcu epistemik müzakere modeli, Talisse'in epistemik disiplinini koruyan; fakat onu Deweyci demokratik yaşam, katılımcı demokrasi, Rortyci dayanışma, Habermasçı kamusal gerekçelendirme ve agonistik çoğulculukla genişleten pragmatist bir demokrasi anlayışı olarak formüle edilmektedir.

Modelin ilk bileşeni epistemik disiplindir. Demokratik yurttaşlık, yalnızca oy verme veya belirli bir çıkarı savunma davranışı değildir; yurttaş aynı zamanda inançlarının doğru olmasını isteyen, bu inançları gerekçelendirmekle yükümlü olan ve karşıt görüşler karşısında kendi kanaatini sınavabilen epistemik bir faildir. Bu nedenle model, hakikat sonrası siyaset koşullarında "her görüş eşit ölçüde geçerlidir" biçimindeki gevşek görecilikten uzak durur. Demokratik çoğulculuk, bütün iddiaların gerekçesiz biçimde kabul edilmesi

anlamına gelmez; farklı iddiaların kamusal gerekçelendirme ve eleştirel sınama süreçlerine açılmasını gerektirir.

Bu bileşen, modelin görecelikten uzak durmasını sağlar. Toplumcu vurgunun amacı, hakikat arayışını zayıflatmak veya her iddiayı eşdeğer kabul etmek değildir. Aksine, demokratik müzakere-nin epistemik niteliğini korurken, bu niteliğin hangi toplumsal koşullarda gerçekleşebileceğini daha açık hâle getirmektir. Böylece hakikat arayışı, kapalı bir uzmanlık rejimine değil, yurttaşların kamusal biçimde katılabildiği ve yanılabilirlik bilinciyle sürdürülen ortak bir soruşturmaya bağlanır.

İkinci bileşen toplumcu-demokratik derinliktir. Müzakere yalnızca rasyonel gerekçelerin karşılıklı değiş tokuşu değildir; kimlerin konuşabildiği, kimlerin duyulduğu, hangi deneyimlerin bilgi olarak kabul edildiği ve hangi toplumsal koşulların müzakereye katılımı mümkün kıldığı sorularıyla ilgilidir. Dewey'in demokrasi anlayışı burada belirleyicidir. Demokratik kapasiteler doğuştan hazır değildir; yurttaşların gerekçe sunabilmeleri, karşıt görüşleri dinleyebilmeleri, farklı deneyimlerden öğrenebilmeleri ve ortak sorunları birlikte tanımlayabilmeleri eğitim, deneyim ve katılım yoluyla gelişir.

Üçüncü bileşen fiilî katılım ve demokratik kapasitedir. Katılımcı demokrasi geleneği, katılımın yalnızca yurttaşların hazır tercihlerini sisteme aktarma yolu olmadığını; yurttaşları dönüştüren, demokratik becerilerini geliştiren ve kamusal sorumluluk duygusunu güçlendiren eğitici bir süreç olduğunu gösterir. Bu nedenle model, temsilî demokrasiyi reddetmez; fakat temsilî kurumların yurttaş panelleri, mini-kamular, katılımcı bütçeleme, yerel forumlar ve sivil toplum temelli danışma süreçleriyle desteklenmesi gerektiğini savunur.²³

Dördüncü bileşen empati, dayanışma ve demokratik tanımadır. Talisse'in epistemik modeli, yurttaşların karşıt görüşlerle temas kurmasını ve gerekçe alışverişine girmesini savunur. Ancak derin

²³ James S. Fishkin, *When the People Speak: Deliberative Democracy and Public Consultation* (Oxford: Oxford University Press, 2009), 1-33; Graham Smith, *Democratic Innovations: Designing Institutions for Citizen Participation* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 72-110.

kutuplaşma koşullarında yurttaşların birbirlerini dinleyebilmeleri için önce birbirlerini meşru demokratik muhataplar olarak görmeleri gerekir. Empati, epistemik gerekçelendirmenin alternatifi değildir; onun gerçekleşme koşullarından biridir. Yurttaşlar karşıt görüş sahiplerini ahlaki olarak kötü, düşman veya demokratik topluluğun dışında gördüklerinde, gerekçe alışverişi daha başlamadan imkânsız hâle gelir.

Beşinci bileşen iletişimsel meşruiyet ve kamusal gerekçelendirme-dir. Demokratik kararlar, yalnızca iktidar tarafından alınmış veya çoğunluk tarafından onaylanmış oldukları için değil, onlardan etkilenen yurttaşlara kamusal nedenlerle açıklanabildikleri ölçüde meşruiyet kazanırlar. Bununla birlikte model, Habermasçı prosedürel çerçeveyi toplumsal gerçeklikten kopuk bir ideal konuşma varsayımına indirgemez. Kamusal gerekçelendirme, yurttaşların fiilen katılabildiği, bilgiye erişimin sağlandığı ve farklı deneyimlerin duyulabildiği kurumlara ihtiyaç duyar.

Altıncı bileşen çatışmalı çoğulculuktur. Toplumcu epistemik müzakere, demokratik hayatı tam uzlaşmaya indirgemez. Çoğulcu toplumlarda değer çatışmaları, kimliksel ayrılıklar, sınıfsal çıkarlar ve ahlaki anlaşmazlıklar kalıcıdır. Model açısından müzakerenin amacı her zaman tam uzlaşma değildir; kimi zaman amaç, anlaşmazlıkları daha açık, daha gerekçeli, daha görünür ve demokratik sınırlar içinde sürdürülebilir hâle getirmektir. Bu nedenle model, hem Talisse'in epistemik gerekçelendirme talebini hem de Mouffe'un çatışmanın kaçınılmazlığına ilişkin uyarısını birlikte düşünür.

Yedinci bileşen kurumsal çoğulluk ve sistemik müzakeredir. Çağdaş büyük ölçekli demokrasilerde tüm yurttaşların her konuda doğrudan ve sürekli müzakere etmesi mümkün değildir. Bu nedenle demokratik müzakere tek bir ideal forumla sınırlanamaz. Parlamento, mahkemeler, medya, sivil toplum, mini-kamular, uzman kurulları ve gündelik kamusal tartışmalar arasında dağılan geniş bir süreç olarak düşünülmelidir. Demokratik müzakerenin kalitesi, tek bir toplantının değil, demokratik sistemin bütününde bilgi, gerekçe, katılım ve hesap verebilirlik akışının nasıl işlediğiyle ilgilidir.

Sekizinci bileşen dijital kamusal ve epistemik dirençtir.

Günümüzde kamusal tartışma dijital platformlar, sosyal medya ağları ve algoritmik içerik akışları tarafından şekillendirilmektedir. Bu nedenle model, dijital alanı yalnızca ifade özgürlüğünün genişlediği bir meca olarak değil, demokratik bilgi akışının ve kamusal gerekçelendirme kapasitesinin biçimlendiği bir alan olarak görür. Bilgi kirliliği, yankı odaları ve algoritmik kapanma, demokratik müzakerenin epistemik koşullarını zayıflatır. Dijital medya okuryazarlığı, algoritmik şeffaflık, dezenformasyonla mücadele ve karşıt görüşle temas imkânları bu yüzden demokratik müzakerenin çağdaş koşulları arasında yer almalıdır.²⁴

Toplumcu epistemik model, liberal demokrasinin temel kazanımlarını reddetmez. Temel haklar, ifade özgürlüğü, çoğulculuk, hukuk devleti, seçimler ve temsil kurumları demokratik yaşam için vazgeçilmezdir. Ancak bu kurumların tek başına yeterli olmadığını savunur. Liberal demokrasi, yalnızca anayasal güvenceler ve seçimsel rekabetle değil; yurttaşların ortak sorunlar hakkında bilgi edinebildikleri, gerekçeler sunabildikleri, farklı deneyimleri duyabildikleri ve karar süreçlerine etkide bulunabildikleri bir kamusal yaşamla güç kazanır. Bu model, demokrasinin bütün krizlerini çözecek nihai bir reçete iddiası taşımaz; fakat tek boyutlu çözümleri aşarak epistemik standartları toplumsal koşullar, empati, katılım ve kurumsal çoğullukla birlikte düşünür.

Modelin sınırı da burada açıkça belirtilmelidir. Toplumcu epistemik müzakere, kutuplaşmayı tamamen ortadan kaldırmayı, tüm yurttaşları rasyonel uzlaşmaya ulaştırmayı veya bilgi kirliliğini bütünüyle engellemeyi vaat etmez. Ayrıca her müzakere sürecinin daha iyi kararlar üreteceği de garanti edilemez; bazı süreçler mevcut güç ilişkilerini yeniden üretebilir veya sembolik katılımı sınırlı kalabilir. Bu nedenle model, demokratik müzakereyi romantize etmez. Onun iddiası daha mütevazıdır: demokratik meşruiyetin güçlenebilmesi için epistemik standartların toplumsal eşitlik, katılım, empati ve kurumsal çoğullukla birlikte düşünülmesi gerekir.

²⁴ Sunstein, *Republic.com 2.0*, 55-74; Wardle ve Derakhshan, *Information Disorder*, 20-21.

Sonuç

Bu makale, çağdaş liberal demokrasinin krizini yalnızca temsil, katılım veya kurumsal işleyiş sorunu olarak değil, aynı zamanda epistemik ve toplumsal bir kriz olarak ele almıştır. Bilgi kirliliği, hakikat sonrası siyaset, yankı odaları, inanç kutuplaşması ve kamusal gerekçelendirme kapasitesindeki zayıflama, liberal demokrasinin yalnızca seçimsel meşruiyetle sürdürülemeyeceğini göstermektedir. Demokratik kararların meşru sayılabilmesi için yurttaşların ortak sorunlar hakkında birbirlerine gerekçeler sunabilmeleri, karşıt görüşleri dinleyebilmeleri ve kendi inançlarını eleştiriye açabilmeleri gerekir.

Talisse'in Peirseçü epistemik demokrasi modeli bu kriz karşısında önemli bir teorik imkân sunar. Talisse, demokrasiyi yalnızca tercihlerin toplanması ya da çıkarların dengelenmesi olarak değil, yurttaşların inançlarını kamusal gerekçelendirme süreçlerinde sınadıkları epistemik bir pratik olarak kavrar. Bu yaklaşım, hakikat sonrası siyaset koşullarında demokrasinin hakikat, yanılabilirlik, gerekçelendirme ve soruşturma kavramlarından vazgeçemeyeceğini güçlü biçimde gösterir.

Bununla birlikte makale, Talisse'in modelinin tek başına yeterli olmadığını savunmuştur. Talisse'in epistemik vurgusu, demokratik müzakerenin hakikat ve gerekçelendirme boyutunu güçlendirse de, müzakerenin toplumsal, eğitsel, duygusal ve kurumsal koşullarını yeterince merkeze almamaktadır. Yurttaşların gerekçe sunabilmeleri ve karşıt görüşleri dinleyebilmeleri, yalnızca bireysel epistemik sorumluluğa değil; eğitim, sınıf, medya erişimi, kültürel sermaye, toplumsal tanınma, katılım imkânları ve demokratik alışkanlıklar gibi daha geniş koşullara bağlıdır.

Bu nedenle Deweyci demokrasi anlayışı, Talisse'in modelini tamamlamak için güçlü bir zemin sunar. Dewey'in demokrasiyi ortak deneyim, eğitim, iletişim ve birlikte problem çözme tarzı olarak görmesi, demokratik müzakerenin toplumsal derinliğini görünür kılar. Katılımcı demokrasi yurttaşlık kapasitesinin katılım yoluyla geliştiğini; Rortyci dayanışma empati ve tanıma boyutunu; Habermasçı yaklaşım kamusal gerekçelendirme ilkesini; agonistik demokrasi ise

çatışmanın demokratik yaşamın kaçınılmaz bir unsuru olduğunu hatırlatır.

Makalenin özgün önerisi olan toplumcu epistemik müzakere modeli, bu genişletme ihtiyacına cevap vermeyi amaçlamaktadır. Model, demokratik meşruiyeti yalnızca çoğunluk kararına, rasyonel prosedüre, katılım yoğunluğuna veya dayanışma duygusuna indirgemez. Bunun yerine demokratik kararları hakikat arayışı, kamusal gerekçelendirme, yanılabilirlik, toplumsal deneyim, fiili katılım, empatik tanıma, kurumsal kapsayıcılık ve çoğulcu çatışma yönetimi süreçlerinin kesişiminde temellendirir.

Sonuç olarak bu makale, Talisse'in Peirseçü epistemik demokrasi modelinin reddedilmesi değil, toplumcu bir pragmatist ufuk içinde genişletilmesi gerektiğini savunmuştur. Çağdaş liberal demokrasinin epistemik krizleri karşısında Talisse'in hakikat, yanılabilirlik ve gerekçelendirme vurgusu vazgeçilmezdir; fakat demokratik yaşamın toplumsal koşulları hesaba katılmadığında bu vurgu eksik kalır. Toplumcu epistemik müzakere modeli, demokrasiyi tamamlanmış bir kurumsal düzen olarak değil, yanılabilir yurttaşların ortak sorunları birlikte araştırdığı, gerekçelendirdiği, deneyimlediği ve sürekli yeniden kurduğu açık uçlu bir toplumsal soruşturma süreci olarak kavrar. Bu yönüyle model, pragmatizmin demokrasiye sunduğu en güçlü imkânı görünür kılar: demokrasi, yalnızca yönetme biçimi değil, birlikte yaşama sorunlarını daha akıllıca, daha adil ve daha kamusal biçimde çözme çabasıdır.

Kaynaklar

Bohman, James. *Public Deliberation: Pluralism, Complexity, and Democracy*. Cambridge, MA: MIT Press, 1996.

Cohen, Joshua. "Deliberation and Democratic Legitimacy." İçinde *The Good Polity: Normative Analysis of the State*. Ed. Alan Hamlin ve Philip Pettit, 17-34. Oxford: Basil Blackwell, 1989.

Dewey, John. *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. New York: Macmillan, 1916.

Dewey, John. *Experience and Education*. New York: Macmillan, 1938.

Dewey, John. *How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective*

- Thinking to the Educative Process*. Boston: D.C. Heath and Company, 1933.
- Dewey, John. *The Public and Its Problems*. New York: Henry Holt and Company, 1927.
- Estlund, David M. *Democratic Authority: A Philosophical Framework*. Princeton: Princeton University Press, 2008.
- Fishkin, James S. *When the People Speak: Deliberative Democracy and Public Consultation*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Gutmann, Amy ve Dennis Thompson. *Why Deliberative Democracy?*. Princeton: Princeton University Press, 2004.
- Habermas, Jürgen. *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Çev. William Rehg. Cambridge, MA: MIT Press, 1996.
- Landemore, H el ene. *Democratic Reason: Politics, Collective Intelligence, and the Rule of the Many*. Princeton: Princeton University Press, 2013.
- Macpherson, C. B. *The Life and Times of Liberal Democracy*. Oxford: Oxford University Press, 1977.
- Mansbridge, Jane ve diğ. "A Systemic Approach to Deliberative Democracy." İçinde *Deliberative Systems: Deliberative Democracy at the Large Scale*. Ed. John Parkinson ve Jane Mansbridge, 1-26. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- McIntyre, Lee. *Post-Truth*. Cambridge, MA: MIT Press, 2018.
- Mouffe, Chantal. *The Democratic Paradox*. London: Verso, 2000.
- Pateman, Carole. *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1970.
- Peirce, Charles Sanders. "The Fixation of Belief." *Popular Science Monthly* 12 (1877): 1-15.
- Peirce, Charles Sanders. *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Cilt 1-6. Ed. Charles Hartshorne ve Paul Weiss, cilt 7-8. Ed. Arthur W. Burks. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1931-1958.
- Rawls, John. *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press, 1993.

- Rorty, Richard. *Contingency, Irony, and Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- Rorty, Richard. "Solidarity or Objectivity?" İçinde *Relativism: Interpretation and Confrontation*. Ed. Michael Krausz, 167-183. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1989.
- Smith, Graham. *Democratic Innovations: Designing Institutions for Citizen Participation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Stanley, Jason. *How Propaganda Works*. Princeton: Princeton University Press, 2015.
- Sunstein, Cass R. *Republic.com 2.0*. Princeton: Princeton University Press, 2001.
- Talisse, Robert B. *A Pragmatist Philosophy of Democracy*. New York: Routledge, 2007.
- Talisse, Robert B. *Democracy after Liberalism: Pragmatism and Deliberative Politics*. New York: Routledge, 2005.
- Talisse, Robert B. *Democracy and Moral Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Talisse, Robert B. *Overdoing Democracy: Why We Must Put Politics in Its Place*. New York: Oxford University Press, 2019.
- Wardle, Claire ve Hossein Derakhshan. *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*. Strasbourg: Council of Europe, 2017.
- Young, Iris Marion. *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press, 2000.